

Skønlitterære genrer

Dansk

Navn: _____

Klasse: _____

Indholdsfortegnelse

Epik	2
Lyrik	3 - 4
Drama	5
Eventyr	6 - 7
Fantastisk litteratur	8
Fabler	9
Krimier	10
Dystopier	11
Islandske sagaer	12

Epik

Epik er en samlebetegnelse for tekster, der fortæller en historie med et fremadskridende handlingsforløb (modsat fx et digt, der ikke behøver at have en handling, men godt bare kan beskrive fx et landskab eller en følelse). De mest kendte episke genrer er **romanen**, **novellen** og **eventyret**.

Romanen er en lang fortælling, der fylder en hel bog. Det er typisk for romanen, at den:

- strækker sig over lang tid, ofte et helt liv
- har et stort persongalleri
- har mange detaljerede beskrivelser
- har et kompliceret handlingsforløb med mange begivenheder og konflikter
- giver mulighed for at komme helt tæt på personer og deres følelser
- har en klar afslutning (modsat novellen).

Novellen er en meget kortere tekst. Novellegenren har forandret sig igennem tiden, og den klassiske novelle adskiller sig på flere punkter fra den moderne novelle. De har dog det til fælles, at de:

- strækker sig over kort tid
- kun omfatter få personer
- har et simpelt handlingsforløb, ofte blot med en enkelt konflikt eller begivenhed
- har en åben eller overraskende slutning (modsat romanen).

I modsætning til den klassiske novelle er den moderne novelle ofte skrevet i en minimalistisk stil. Det betyder, at der er mange ting, som forfatteren har undladt at fortælle, og som læseren derfor selv må gætte sig frem til. Desuden starter den moderne novelle tit midt i handlingen, mens den klassiske novelle præsenterer situationen i novellens begyndelse.

Eventyret er en fortælling, hvor der typisk optræder overnaturlige væsener som trolde eller hekse. Du kan læse mere om eventyrgenren på side 6-7.

Lyrisk

Lyrisk er det, de fleste kender som **digte**. Lyriske tekster er ofte skrevet på vers, og de fortæller sjældent en egentlig historie. Ofte beskriver de blot et enkelt øjeblik og dets stemninger og følelser.

Lyrisk kan være mange ting. Det kan læses højt, synges i en sang eller rappes. Der er lyrik mange steder: Man hører det i radioen, synger det i kirken, til koncerter, når man synger fødselsdagssang eller nationalmelodien på fodboldstadion.

At læse eller høre lyrik kan ofte være en intens oplevelse. Det er, fordi lyrik tit er skrevet i et sprog, der skaber mange billeder i ens hoved. Der er detaljerede beskrivelser, så man næsten kan føle den stemning eller følelse, der bliver beskrevet.

Udseende

Lyrisk får ofte sit særlige udtryk på grund af sit **udseende**. Her kan linjebrud og -skift fungere som virkemidler, der giver digtet en særlig facon. Det er fx inddelt i små blokke/afsnit af korte linjer. Hvert afsnit i et digt kaldes for en **strofe**, og hver linje i et digt kaldes et **vers** eller en **verselinje**.

Bemærk, at ordet "vers" altså her bruges på en anden måde, end vi er vant til. Her kan du se, hvad der er hvad:

Der er et yndigt land,
det står med brede bøge
nær salten østerstrand
nær salten østerstrand.
Det bugter sig i bakke, dal,
det hedder gamle Danmark,
og det er Frejas sal,
og det er Frejas sal.

⇔ strofe

Der sad i fordums tid
de harniskklædte kæmper,
udhvilede fra strid ⇔ vers/verselinje
udhvilede fra strid.
Så drog de frem til fjenders mén,
nu hvile deres bene
bag højens bautasten,
bag højens bautasten.

Når man laver en analyse af et digt, ser man blandt andet på dets opbygning. Man kan fx komme ind på følgende:

- Hvor mange strofer består digtet af?
- Hvor mange vers/verselinjer er der i hver strofe?
- Er alle stroferne ens opbygget, eller er der skift?
- Er der en handling? Er den kronologisk?
- Rimer digtet? Hvordan rimer det?

Lyrik

Rim og rytme

Når lyrik ofte kan synges som sange, skyldes det, at der er brugt **rim og rytme**. Der findes mange forskellige måder at rime på. Der findes fx **bogstavrim**, hvor flere ord starter med det samme bogstav, fx "**m**ange **m**ennesker **m**ærker **m**usikken". Men man kan også rime på stavelser, fx **mand** - **vand**.

Det mest almindelige er, at det er sidste ord i hver linje, der rimer på hinanden. Det kalder man for **enderim**. Det er forskelligt, hvilke linjer der rimer på hinanden. Man siger, at der findes forskellige **rimskemaer**. Når man laver en analyse af et digt, kan man undersøge, hvilket rimskema det har.

Eksempler på rimskemaer:

Parrim (a-a-b-b)	Krydsrim (a-b-a-b)	Omsluttende rim (a-b-b-a)
Han ser på sin have (a)	Han ser på sin have (a)	Han ser på sin have (a)
Det føles som en gave (a)	Den er blevet så flot (b)	Den er blevet så flot (b)
Den er blevet så flot (b)	Det føles som en gave (a)	Hvor har han det godt (b)
Hvor har han det godt (b)	Hvor har han det godt (b)	Det føles som en gave (a)

Sådan undersøger du et digts rimskema

- Sidste ord i verselinje 1 kaldes for **a** (her er det "have").
- Hvis sidste ord i verselinje 2 rimer på det, kaldes det også for **a** (det gør det i første eksempel: "gave").
- Hvis ordet i linje 2 ikke rimer på a, kaldes det for **b** (som i andet og tredje eksempel: "flot").
- Alle de enderim, som rimer på **a**, kaldes også for **a**, og dem, der rimer på **b**, kaldes også **b**.
- Der kan godt være mere end to af hver - fx kan en strofe rime a-a-b-b-a (med tre a'er), og lange strofer kan også have fx c- og d-rim.

Rimskemaet (mønstret) **a-a-b-b** kaldes for **parrim**, fordi linjerne rimer parvis.

Rimskemaet **a-b-a-b**, hvor hver anden linje rimer på hinanden, kaldes for **krydsrim**.

Rimskemaet **a-b-b-a** kaldes for **omsluttende rim**, fordi a'erne "omfavner" b'erne i midten.

Det er dog langt fra altid, at der overhovedet bruges rim i lyrik.

Nogle digte har et handlingsforløb ligesom fx noveller eller romaner. Digte med handlingsforløb kaldes for **episke digte**, mens digte uden en egentlig handling er **lyriske digte**.

Drama

Et drama er en tekst, der er skrevet til at blive fremført på en scene, frem for at blive læst. Du kender det fra teaterstykker og musicals, hvor handlingen bliver udspillet gennem skuespillernes handlinger og **replikker** (ord).

Sommetider indgår der en fortæller, som kommenterer på handlingen, men det er langt fra altid tilfældet. Et af dramaets virkemidler er brugen af replikker, men samtidig er skuespillernes **ansigtsudtryk**, **kropssprog** og **stemmeføring** vigtig. Også scenografien, altså kulisserne og kostumerne, spiller en stor rolle og kan være med til at skabe en bestemt stemning.

Der findes flere former for dramaer, men to af de mest klassiske er **komedien** og **tragedien**:

- **Komedien** har til hensigt at være morsom og få publikum til at grine. En komedie er komisk, og der bliver ofte gjort grin med personerne. Komedier har en lykkelig slutning.
- **Tragedien** er komediens modsætning. Her er der ofte en eller flere personer, som kæmper mod mørke og onde kræfter. Tragedier har en tragisk og ulykkelig slutning.

Et drama er inddelt i **akter**, der igen er inddelt i mindre **scener**. Det helt traditionelle drama er bygget op af fem akter med hver sin funktion:

1. **Anslag**: Her præsenteres personerne og situationen.
2. **Knude**: Her uddybes hovedpersonerne, og konflikten opstår.
3. **Krise**: Her optrappes konflikten, så der ikke er nogen vej tilbage.
4. **Omslag**: Her opstår der et vendepunkt i konflikten.
5. **Afslutning**: I komedier løses konflikten her, mens afslutningen i tragedierne er ulykkelig.

Eventyr

Eventyr er en slags fortællinger, hvor der optræder overnaturlige væsener som trolde, elvere eller hekse. De foregår ofte i et magisk univers, hvor helt almindelige personer kan have magiske egenskaber. Eventyr deles op i to underkategorier: **folkeeventyr** og **kunsteventyr**.

Folkeeventyr

Disse er kendetegnet ved, at forfatteren er ukendt. De fleste folkeeventyr opstod i middelalderen, hvor de blev fortalt mundtligt fra person til person. De er først blevet skrevet ned mange år senere, hvor man altså ikke har vidst, hvem der først havde fundet på dem. De fleste folkeeventyr kender vi fra **Brødrene Grimm**, som altså ikke har opdigtet dem, men blot samlet dem og skrevet dem ned. De har blandt andet nedskrevet "Hans og Grete", "Den lille Rødhætte" og "Snehvide".

Fordi folkeeventyrene blev fortalt mundtligt, skulle de helst være nemme at huske. Derfor var personerne sjældent detaljeret beskrevet. Som regel var de kun karakteriseret ved en egenskab eller en følelse. Fx kan man tit møde "den smukke prinsesse", "den fattige bonde" og "den onde stedmor".

Kunsteventyr

I kunsteventyr ved man, hvem forfatteren er. I Danmark kender vi de fleste kunsteventyr fra **H.C. Andersen**. Som regel er de nedskrevet fra starten, og modsat folkeeventyrene har personerne her ofte navne og beskrivelser. Der er generelt flere detaljerede beskrivelser, og handlingen er mere kompliceret end i folkeeventyrene, fordi man ikke behøver at kunne dem udenad.

Eventyr

Typiske eventyrtræk

Eventyr er nemme at genkende, fordi der er en række træk, som ofte går igen både i folkeeventyr og kunsteventyr. Det kan blandt andet være:

- **Faste vendinger:** fx "der var engang" og "de levede lykkeligt til deres dages ende".
- **Tallet tre:** Der er ofte tre brødre, tre hunde eller tre prøver, der skal klares.
- **Hjem - ud - hjem:** Hovedpersonen starter hjemme, rejser ud i verden og vender til sidst hjem igen.
- **Modsætningspar:** fx god/ond, rig/fattig, lille/stor.
- **To personer:** Der optræder næsten altid kun to personer ad gangen.
- **Morale:** De fleste eventyr har en morale, altså noget man kan lære af historien. Det handler tit om, at man ikke må give op.

Eventyr eksisterer stadig den dag i dag. Mange gamle eventyr har overlevet, og nutidens forfattere skriver stadig eventyr og historier med eventyrelementer. Filmbranchens udvikling har også gjort det langt nemmere for eventyr at klare sig gennem tiden, da det er nemt at overføre de forholdsvis simple historier til det store lærred.

Selvom eventyr oprindeligt var tiltænkt både børn og voksne, har de næsten altid primært været betragtet som litteratur for børn. De overnaturlige elementer taler til børn på en måde, som de fleste voksne ikke kan sætte sig ind i.

Fantastisk litteratur

Fantastisk litteratur er en genre, der er kendetegnet ved, at den indeholder overnaturlige elementer. Det betyder, at der sker ting, som ikke kan ske i virkeligheden. Der kan fx være mennesker med overnaturlige kræfter, fabeldyr og magiske steder.

Når man taler om fantastisk litteratur, betyder ordet "fantastisk" altså ikke "virkelig godt", sådan som det normalt gør. I stedet hænger ordet her sammen med "**fantasi**". I fantastisk litteratur kan alt nemlig ske, og det er kun fantasien, der sætter grænser.

Fantastiske fortællinger kan foregå i en overnaturlig verden, hvor alt er overnaturligt, og hvor det er "normalt", at der findes magi. De kan også foregå i to verdener, en magisk og en ikke-magisk, som der skiftes imellem. Endelig kan en fantastisk fortælling foregå i den virkelige verden, hvor der blot er overnaturlige elementer.

Den fantastiske fortælling har rødder i eventyret og myten. De første begyndte at dukke op omkring 1800-tallet, og omkring 1950 blev genren genoplivet af forfattere som **Villy Sørensen** og **Peter Seeberg**. Det er dog især **Karen Blixen**, man i dansk sammenhæng forbinder med genren, idet hun har skrevet adskillige fantastiske fortællinger, som er berømte langt ud over Danmarks grænser.

Fabler

Fabler er fortællinger, der har **dyr som hovedpersoner**. Det er kendetegnende for dem, at de har en **morale**. Det betyder, at man kan lære noget af dem, og at de giver én noget at tænke over.

I fablerne optræder der tit to dyr, som er hinandens **modsatninger**. Det er fx tilfældet i den kendte fabel "Haren og skildpadden", hvor haren er hurtig og kæphøj, mens skildpadden er langsom, men målrettet. Modsætningerne er med til fremhæve moralen. I dette tilfælde løber haren og skildpadden om kap, men haren er alt for sikker på sig selv og har travlt med at føre sig frem over for de andre dyr. Derfor opdager den slet ikke, at skildpadden overhaler den og ender med at vinde. Her er moralen, at "den kloge narrer den mindre kloge".

Dyrene i fabler har som regel **menneskelige egenskaber** og en menneskelig fornuft og følelser. Dyrenes måde at opføre sig på over for hinanden skal ses som et billede på menneskers måde at behandle hinanden på.

Ofte nævnes moralen direkte i slutningen af fabelen. Eksempler på kendte moraler er "den, der ler sidst, ler bedst" og den førnævnte "den kloge narrer den mindre kloge".

Mange kendte fabler er skrevet af den græske forfatter **Æsop**, der levede i det 5. århundrede f.Kr. Det er blandt andet ham, der har skrevet den ovennævnte fabel "Haren og skildpadden". Hans fabler er stadig berømte i dag, og hans moraler danner grundlag for flere faste vendinger.

Krimier

En krimi er en fortælling, der er bygget op om **opklaringen af en forbrydelse**. Krimier kan både være skrevet som noveller og romaner, men oftest er det romaner.

Som regel er hovedpersonen i en krimi en **detektiv** eller **politimand**. Man følger hovedpersonens jagt på forbryderen og forsøger at regne ud, hvem det kan være, og hvorfor vedkommende har begået forbrydelsen. Sommetider ved læseren allerede fra starten, hvem forbryderen er, og venter blot på, at detektiven også regner det ud. Oftest ved læseren dog heller ikke, hvem der står bag forbrydelsen, og så kan læseren få lov at gætte med undervejs.

I krimier er handlingsforløbet bygget op omkring en **spændingskurve**, der stiger, jo tættere man kommer på at afsløre forbryderen. I slutningen falder alle brikkerne på plads, og forbryderen fanges eller afsløres. I nogle nyere krimier er slutningen dog åben, og så må man selv gætte sig til, hvad det ender med.

De første krimier så dagens lys i USA i starten af 1800-tallet. Genren nåede hurtigt til Danmark, og allerede i 1829 skrev den danske forfatter **Steen Steensen Blicher** en af de første danske krimier, nemlig novellen "Præsten i Vejlbys". Siden er krimierne blevet mere og mere udbredte, og i dag er det en af de **mest solgte genrer**. Kriminalromanerne bliver ved med at ligge øverst på listerne over de mest solgte bøger, og især i Norden udgives og sælges der hvert år krimier i stort antal. En af de mest kendte danske krimiforfattere er **Jussi Adler-Olsen**, hvis meget populære krimier desuden er blevet filmatiseret.

I Norden er der inden for de senere år opstået en undergenre, som kaldes **femikrimi**. I femikrimien er hovedpersonen en kvinde, der i de fleste tilfælde er journalist, politibetjent eller detektiv. Hun er ofte fremstillet positivt, så man holder med hende. Foruden at følge hende i opklaringen af forbrydelsen hører man også om hendes privatliv, og der er ofte temaer som kærlighed og parforhold. Især den danske forfatter **Sara Blædel** er berømt for sine femikrimier.

Dystopier

En dystopi er en fortælling, hvori **samfundet bliver skildret på en negativ måde**. Ordet "dystopi" kommer fra græsk og betyder "dårligt sted", og en dystopi fremviser altså et samfund eller en verden, som man ikke har lyst til at være i. Stemningen er dyster og trist.

En dystopi er det **modsatte af en utopi**. Utopien skildrer "det perfekte samfund". Det kan være et samfund, hvor alle er lige, og hvor fx krig og fattigdom ikke eksisterer.

Sommetider opstår det dystopiske samfund i forsøget på at opnå det utopiske. Det kan være, hvis man tror, at en bestemt styreform vil skabe en perfekt verden, men i praksis virker det ikke som forventet, og hele samfundet kolliderer.

En dystopi har ofte et **politisk budskab** og indeholder en **samfundskritik**. Fortællingen fungerer som et skræmmebillede og en advarsel om, hvor galt det kan gå i fremtiden, hvis man ikke gør oprør eller ændrer udviklingen. Dystopier tager tit udgangspunkt i en nutidig problemstilling, som i fortællingen blæses helt ud af proportioner.

Et tema, man ofte finder i dystopier, er **den teknologiske udvikling**. Skræmmebilledet kan så fx bestå i, at det i fremtiden vil være robotter, der udfører alle samfundets opgaver, så menneskelig kontakt er gjort overflødig. Andre temaer kan være **overvågning**, **overbefolkning** eller **klimaforhold**.

Dystopier findes i flere **forskellige formater**, bl.a. som noveller, romaner og film. Mange dystopiske romaner er gennem tiden blevet filmatiseret. Det er bl.a. tilfældet for **George Orwells** berømte romaner "Animal Farm" fra 1945 og "1984" fra 1949. En mere moderne dystopi, som du måske kender, er "**The Hunger Games**", som er en roman af Suzanne Collins fra 2008, der også er blevet til en række meget populære film. Af danske eksempler findes bl.a. **Svend Åge Madsens** roman "Se dagens lys" fra 1980, der blev filmatiseret i 2003.

Islandske sagaer

Ordet "saga" kommer fra oldnordisk, hvor det betyder "udsagn" eller "beretning". Som ordet antyder, er en saga altså en historie, som er baseret på en **mundtlig fortælling**.

De fleste sagaer er **helteedigte**, også kaldet eposser. Disse beskriver en nations sejr og bedrifter, og hovedpersonerne hyldes for deres heltegerninger. De islandske sagaer fortæller **storslåede historier om vore forfædre**, og derfor har man bevaret dem og genfortalt dem i århundreder.

Der er blevet skrevet sagaer over hele Norden, men de islandske er de mest kendte. Nogle af sagaerne beskæftiger sig med den såkaldte landnamstid (870-930), som er den periode, hvor de første mennesker bosatte sig på Island. Sagaerne fra denne periode er ofte negative. De fleste sagaer omhandler dog sagatiden (930-1030), og disse er langt mere positive.

De islandske sagaer kredser ofte om begrebet **ære**. Ofte optræder der en person, hvis ære bliver krænket på den ene eller den anden måde. Dette giver den krænkede ret til at tage hævn over krænkeren. Hvis den krænkede person dør, har hans slægt et ansvar for at genvinde æren. Man kan altså sige, at slægten arver krænkelsen, og forbryderens slægt kan også arve straffen for krænkelsen, hvis han ikke selv kan tage den. På den måde spiller **hævn** og **slægt** en stor rolle i de islandske sagaer.

Mange sagaer beskriver en slægts historie. Disse betegnes **slægtssagaer**, og nogle af de mest kendte er "Egils saga", "Njals saga" og "Gunløg Ormstunges saga". En anden type sagaer er **kongesagaer**. Disse kender man især fra forfatteren **Snorri Sturluson**, der har skrevet den berømte samling af kongesagaer ved navn "Heimskringla". Samlingen er en slags historiebog, der omhandler en række norske konger.

